

Баганець В. О. *Поняття та ознаки координаційної ролі як функції держави: адміністративно-правовий аспект*

У статті розкрито поняття координаційної ролі як функції держави. Охарактеризовано адміністративно-правові ознаки цього правового явища.

Ключові слова: координаційна роль, функція держави, адміністративне законодавство, адміністративно-правові основи, адміністративні правовідносини.

Bahaneets V. *Concepts and features of the coordination role as a function of the state: the administrative-legal aspect*

In the article the concept of coordinating role as a function of the state is described. The administrative-legal signs of this legal phenomenon are characterized.

The role and functions of the state as of today is a category that was the subject of the analysis of many scientific studies. They were studied by the scholars of the theoretical law sciences, the science of public administration, as well as specialists of administrative law. As our object was the subject of studies of various legal sciences, the views on its essence and components differ considerably, causing pluralism of scientific opinions on this subject. The same is the multidimensional view of the scholars for each specific role and function as a separate line of activity and the state's influence on social relations.

The coordinating role of the state consists in the manifestation of such coordination in one or another legal relationship with the participation of state bodies acting as authorized representatives of the state. It was emphasized that the coordinating role of the state can be manifested both directly in the organization of activities of state-power subjects, and in public relations, which are not directly subordinate to the state, but are subject to coordination through the relevant state power subjects. In any case, the role and functions of the state are inextricably linked.

Coordination involves coordinating actions that involves choosing between different options for an optimal behavior pattern. Although in practice, the achievement of a positive result is not always guaranteed, but the process of coordination focuses on the desire to choose the best model of interaction and behavior within a given administrative or social system. That is why the guiding principle in defining the notion of the coordinating role of the state is the principle of going to ideal efficiency.

At the heart of the coordinating role of the state as its functions are the key features of this concept, among which we highlight the following: coordination is available in legal relationships between fully or partly legally equal entities; coordination always presupposes a full or partial level of discretion of actors whose actions are coordinated; coordination involves the interests of coordinated subjects and the reciprocal relationship between them; coordination aimed at achieving results. These features are the basis of the delineation of the coordination role as a function of the state from other functions that are implemented with the help of another tool.

Key words: coordination role, state function, administrative legislation, administrative and legal foundations, administrative legal relations.

УДК 347.95

Віктор Петрович Базов,
науковий консультант Верховного Суду,
кандидат юридичних наук

КОНСТИТУЦІЙНИЙ СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ПРАВ ОСОБИ ЯК ЕЛЕМЕНТ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Постановка проблеми. В умовах сьогодення роль судової влади у контролі за організацією та діяльністю інших складових державної влади – законодавчої та виконавчої, набуває особливого значення, оскільки судовий контроль є найбільш ефективним засобом забезпечення прав, свобод та інтересів особи й держави, зокрема у сфері публічно-правових відносин.

У частинах 1–3 ст. 124 Конституції України встановлено, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення [1].

Запровадження інституту судового конституційного контролю стало кроком на шляху становлення конституційної законності, підвищення правової культури, розвитку демократичних засад нашого суспільства. Відповідно до вимог Основного Закону держави функції конституційного судового контролю здійснюють як Конституційний Суд України (далі – КСУ, Суд), так і суди системи судоустрою. Конституційний судовий контроль здійснюється під час конституційного та інших видів судочинства.

Головним елементом конституційного судового контролю є КСУ, який посідає чільне місце серед найважливіших правових інституцій держави. Згідно з вимогами ч. 1 ст. 147 Основного Закону він вирішує питання про відповідність Конституції України законів України та у передбачених нею випадках інших актів, здійснює офіційне тлумачення Конституції України, а також інші повноваження відповідно до неї [1].

Важливим елементом конституційного судового контролю є суди системи судоустрою України, який відповідно до Конституції України будується за принципами територіальності та спеціалізації. Конституційні повноваження окремих із них визначені в Основному Законі. Так, зокрема, відповідно до вимог ч. 5 ст. 125 Конституції України з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди [1].

Оскільки конституційний судовий контроль є важливим елементом правосуддя та здійснюється у процесі правосуддя, то дослідження теоретичних засад конституційного судового контролю має важливе значення для розвитку вітчизняної правової науки. Зміни до Конституції України (щодо правосуддя) 2016 р. потребують свого подальшого наукового осмислення та аналізу з урахуванням практики їх застосування, що створює відповідні передумови для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблема організації та здійснення правосуддя, зокрема і дослідження проблем здійснення конституційного судового контролю.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Розв'язання зазначених проблем знайшло своє відображення у наукових працях багатьох учених, зокрема С. Альперта, Ю. Бауліна, Д. Букірко, Ю. Грошевого, С. Головатого, М. Гульгата, П. Елькінда А. Крусян, М. Тесленка, М. Вугуїсхіо, О. Скрипнюка, М. Смокович, В. Шаповала, Ю. Шемшученка та ін. Аналіз досліджень дає змогу стверджувати, що процеси конституційно-правових змін, що тривають в Україні, дають унікальну можливість для наукових пошуків у сфері конституційного судового контролю, науково-теоретичного визначення змісту та суті новел у сфері судового захисту прав особи.

Мета статті полягає у визначенні конституційного судового контролю у сфері захисту прав, свобод та інтересів особи в Україні як елемента верховенства права.

Основні результати дослідження. Конституційний судовий контроль як одна з форм конституційного контролю є важливим правовим інститутом суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави Україна, в якій визнається і діє принцип верховенства права [1]. Запровадження конституційного судового контролю у сфері захисту прав особи стало важливим досягненням політико-правового розвитку українського суспільства і держави, що відбувається на основі конституційної законності. Саме в Основному Законі держави визначено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в країні найвищою соціальною цінністю. Права й свободи людини і громадянина та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Органи судової влади, як і інші складові державної влади, здійснюють свої повноваження у встановлених Конституцією України межах і відповідно до законів України. Згідно зі ст. 55 Конституції України права і свободи людини та громадянина захищаються судом. Кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб [1].

У період становлення України як правової держави питання організації та діяльності органів судової влади щодо забезпечення ефективного захисту прав особи набувають особливого значення. Підтвердженням цього є зміни до Конституції України 1996 р. (щодо правосуддя), у яких відобразилися питання подальшого розвитку судової системи держави, підвищення її ефективності та якості. Зазначені зміни до Конституції України потребують свого подальшого наукового осмислення та аналізу з урахуванням практики їх застосування, що створює відповідні передумови для подальшого дослідження теоретичних і практичних проблема організації та здійснення правосуддя, зокрема дослідження проблем здійснення конституційного судового контролю.

Побудову правової держави та розвинутого громадянського суспільства можливо здійснити лише на основі ефективно діючої судової влади, яка з урахуванням конституційного принципу поділу державної влади здійснює судовий контроль за діяльністю інших гілок державної влади – законодавчої та виконавчої. Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 5 Конституції України носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо

і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, вважаємо, що саме завдяки інституту конституційного судового контролю громадянське суспільство контролює державну політику з максимальним урахуванням власних інтересів, оскільки через цей інститут громадяни беруть активну участь в управлінні державними справами та здійснюють контроль за діяльністю державних органів, зокрема щодо забезпечення прав, свобод та інтересів людини і громадянина, прав та інтересів юридичних осіб. Таким чином, судовому контролю як найважливішому інституту демократії в Україні надається особливе значення та визначальний характер відносин щодо реалізації права кожного громадянина на управління державою. Звідси основним обов'язком держави є забезпечення усіх необхідних умов та гарантій на судовий контроль за діяльністю органів державної влади та органів місцевого самоврядування.

Згідно з конституційно-правовими засадами поділу влади на законодавчу, виконавчу та судову й принципами конституційності, законності, органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Хоча органи законодавчої, виконавчої та судової влади є самостійними у своїй діяльності в межах наданих їм повноважень, проте стабільність конституційного ладу досягається чіткою системою їх взаємостримувальності і протизваг. Цей поділ передбачає їх тісну взаємодію, результатом якої є досягнення конституційних цілей і завдань (забезпечення прав і свобод людини та громадянина, їх безпека, стабільність конституційного ладу тощо) [2].

Отже, поділ державної влади є структурною диференціацією трьох рівнозначних основних функцій держави: законодавчої, виконавчої та судової. Він відображає функціональну визначеність кожного з державних органів, передбачає не тільки розмежування їх повноважень, а й їхню взаємодію, систему взаємних стримувань та протизваг, які мають на меті забезпечення їхнього співробітництва як єдиної державної влади. Неухильне додержання органами законодавчої, виконавчої та судової влади Конституції та законів України забезпечує реалізацію принципу поділу влади і є запорукою їх єдності, важливою передумовою стабільності, підтримання громадського миру і злагоди в державі [3]. З викладеного випливає, що поділ влади є принципом конституційного ладу в Україні. Важливою складовою якого є принцип верховенства права, який закріплено в розділі І Основного Закону (ст. 8) [1]. Конституційний судовий контроль за втручанням держави у права особи є елементом верховенства права. Також ефективний конституційний судовий контроль за діяльністю інших складових державної влади (за діяльність законодавчої і виконавчої влади) є важливою гарантією конституційного ладу в Україні. Водночас існують й інші погляди щодо ролі і місця судової влади, зокрема щодо її важливої складової – КСУ. Так, зокрема, існують думки, що «Конституційний Суд за своєю природою повинен бути винятково аполітичним органом, рівновіддаленим та повністю незалежним від усіх гілок влади, оскільки саме він є головним арбітром, який слідкує за дотриманням Конституції України в суспільно-правових відносинах» [4, с. 8].

Вважаємо, що КСУ є головним елементом національної системи конституційного судового контролю, оскільки він: а) вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) законів України та у передбачених Основним Законом випадках інших актів (статті 147, 150); б) здійснює офіційне тлумачення Конституції України (статті 147, 150); в) надає висновки про відповідність Основному закону чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість (ст. 151); г) вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України (ст. 151¹); г) здійснює інші повноваження відповідно до Конституції України (ст. 147). Діяльність КСУ ґрунтується передусім на принципі верховенства права, основною складовою якого є принцип справедливості, правової визначеності, дотримання балансу між інтересами особи, суспільства і держави. З цього приводу Суд зазначив, що «одним із проявів верховенства права є те, що право не обмежується лише законодавством як однією з його форм, а включає й інші соціальні регулятори, зокрема норми моралі, традиції, звичаї тощо, які легітимовані суспільством і зумовлені історично досягнутим культурним рівнем суспільства. Всі ці елементи права об'єднуються якістю, що відповідає ідеології справедливості,

ідеї права, яка значною мірою дістала відображення в Конституції України» [5]. Контроль суду за втручанням держави у права особи є елементом верховенства права [5]. Відповідно до положень ч. 1 ст. 152 Конституції України, зміни до якої були внесені у 2016 р., закони та інші акти за рішенням цього Суду визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Основному Закону або якщо була порушена встановлена Конституцією України процедура їх розгляду, ухвалення або набрання чинності [1].

Здійснюючи конституційний судовий контроль, починаючи з січня 1997 р., КСУ дав офіційне тлумачення понад 300 положень Конституції України, що сприяло правильному застосуванню в подальшому цих норм органами влади. Виконуючи функції попереднього та наступного конституційного контролю, КСУ удосконалює національну правову систему, зокрема правові норми у сфері захисту конституційних прав та свобод особи. Закони та інші акти за рішенням Суду визнаються неконституційними повністю чи в окремі частині, якщо вони не відповідають Конституції України або якщо була порушена встановлена нею процедура їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності. Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення КСУ рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення (ст. 152) [1]. За час своєї діяльності Суд розглянув питання щодо конституційності норм понад 150 законів та інших правових актів, з яких більш ніж 100 положень було визнано неконституційними, що відповідно до ст. 152 Основного Закону мало наслідком втрату ними чинності. Так, зокрема, у процесі розгляду справи про офіційне тлумачення положень Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» Суд встановив, що положення закону, яке підлягало тлумаченню, не відповідає Конституції України і визнав це положення неконституційним [6]. У більшості випадків підставами для визнання неконституційними норм права було порушення ними основоположних прав і свобод людини та громадянина, гарантованих Конституцією України, зокрема право людини на життя [7], особисту недоторканність та свободу пересування [8], соціальний захист [9], виборчі права [10] тощо. Водночас у разі визнання КСУ правових норм (законів) неконституційними, створюється правовий вакуум щодо врегулювання відповідних правовідносин. У цьому разі наслідки ухвалення такого рішення не можуть бути поставлені у вину КСУ, який не є суб'єктом законодавчої ініціативи і немає повноважень у сфері законотворення. Вважаємо, що виявлення Судом неконституційних норм у національному законодавстві має бути поштовхом для парламенту – Верховної Ради України щодо негайного прийняття відповідного законодавчого акта з урахуванням правової позиції КСУ.

На жаль, законодавча влада не завжди прислуховується до правових висновків органів конституційного судового контролю. Так, зокрема, Верховна Рада України, приймаючи Закон України від 17 листопада 2011 р. №4061-VI «Про вибори народних депутатів України» перенесла до нього норми, які містилися в Законі України від 24 вересня 1997 р. «Про вибори народних депутатів України», та які раніше були визнані неконституційними рішенням КСУ від 26 лютого 1998 р. №1-рп/98, при тому, що норми Конституції України та висновки Суду про неконституційність відповідних законодавчих приписів не змінювалися. Рішенням КСУ від 5 квітня 2012 р. №8-рп/2012 (справа №1-15/2012 про висування кандидатів у народні депутати України за змішаною виборчої системи) визнано такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), ч. 5 ст. 52, абзац другий ч. 10 ст. 98, ч. 3 ст. 99 Закону України від 17 листопада 2011 р. №4061-VI «Про вибори народних депутатів України». Положеннями зазначених норм цього Закону було дозволено включати до виборчого списку кандидатів у народні депутати України одну й ту ж особу у загальнодержавному багатомандатному й одномандатному виборчих округах. Визнаючи ці норми неконституційними, КСУ виходив із того, що аналогічне ч. 5 ст. 52 Закону містилося у ч. 3 ст. 20 Закону України від 24 вересня 1997 р. «Про вибори народних депутатів України», яке рішенням від 26 лютого 1998 р. №1-рп/98 КСУ визнав неконституційними виходячи з того, що відповідно до конституційного принципу рівного виборчого права всім виборцям і всім кандидатам у народні депутати Конституція надає і гарантує рівні правові можливості для реалізації своїх виборчих прав [11].

Слід зазначити, що КСУ не має виключних повноважень у сфері конституційного судового контролю, що було визнано і самим Судом. Зокрема, він визнав, що його юрисдикція не поши-

рюється на недійсні, недіючі і ті, що вичерпали свою дію, нормативно-правові акти, та те, що до його повноважень не належить здійснення конституційного контролю щодо законності актів органів державної влади та місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Але, перш за все, повноваження інших судів у сфері конституційного судового контролю визначає Конституція України, яка відносить виконання конституційної функції щодо здійснення правосуддя виключно на суди (ст. 124) [1].

З урахуванням наведеного важливим елементом національної системи конституційного судового контролю є суди національної системи судоустрою, в якій найвищим судом є Верховний Суд. Суди, здійснюючи правосуддя, здійснюють судовий контроль та забезпечують захист гарантованих Конституцією та законами України прав і свобод людини та громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства й держави. Уперше у 2016 р. в Основному Законі було визначено, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди (ч. 5 ст. 125) [1]. За приписами п. 1 ч. 1 ст. 19 Кодексу адміністративного судочинства України у новій редакції (далі – КАС України) юрисдикція адміністративних судів поширюється, зокрема, на справи у публічно-правових спорах фізичних чи юридичних осіб із суб'єктом владних повноважень щодо оскарження його рішень (нормативно-правових актів чи індивідуальних актів), дій чи бездіяльності, крім випадків, коли для розгляду таких спорів законом встановлено інший порядок судового провадження [12]. Тож конституційному судовому контролю підлягають правовідносини, пов'язані з нормативно-правовими актами. Цей контроль, який здійснюють адміністративні суди, можна визначити поняттям «судовий нормоконтроль». Зазначені справи розглядаються у порядку адміністративного судочинства, однак у главі 11 КАС України передбачено особливості позовного провадження в окремих категоріях таких справ. Так, у ст. 266 КАС України визначені особливості провадження у справах щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів. Такі справи розглядаються у порядку спрощеного позовного провадження Верховним Судом у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж з п'яти суддів [12]. Верховний Суд за наслідками розгляду таких адміністративних справ може: 1) визнати акт Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів протиправним та нечинним повністю або в окремій його частині; 2) визнати дії чи бездіяльність Верховної Ради України, Президента України, Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарної комісії прокурорів протиправними, зобов'язати Верховну Раду України, Президента України, Вищу раду правосуддя, Вищу кваліфікаційну комісію суддів України, Кваліфікаційно-дисциплінарну комісію прокурорів вчинити певні дії; 3) застосувати інші наслідки протиправності таких рішень, дій чи бездіяльності, визначені ст. 245 КАС України. Судом апеляційної інстанції у зазначених справах є Велика Палата Верховного Суду [12]. Про актуальність судового контролю у цій сфері правовідносин свідчать статистичні дані – лише у 2017 р. на розгляді у Вищому адміністративному суді України (він здійснював процесуальну діяльність до 15 грудня 2017 р. – початку процесуальної діяльності Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду.) перебувало 568 позовних заяв, із яких закінчено провадження з прийняттям постанови у 136 справах, зокрема щодо оскарження актів, дій чи бездіяльності: Верховної Ради України – у 26; Президента України – у 24; Вищої ради юстиції (Вищої ради правосуддя) – у 40; Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – у 45 справах.

Аналіз особливостей законодавчого забезпечення позовного провадження в адміністративних справах у сфері судового контролю за нормативно-правовими актами вказує на відсутність єдності правового врегулювання окремих процесуальних процедур під час розгляду таких спорів. Так, зокрема, на відміну від зазначених вище правових актів особливості провадження у справах щодо оскарження нормативно-правових актів органів виконавчої влади, Верховної Ради Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування та інших суб'єктів владних повноважень визначені у ст. 264 КАС України. Відповідно до цієї статті адміністративна справа щодо оскар-

ження нормативно-правових актів вирішується за правилами загального позовного провадження. У загальному порядку оскаржується і рішення суду у справах щодо оскарження нормативно-правових актів [12]. На нашу думку, це є негативним рішенням законодавства, оскільки КАС України по-різному регламентує процедуру розгляду адміністративними судами спорів у сфері судового нормоконтролю. Таке правове врегулювання в окремих випадках може бути колізійним, й адміністративним судам буде непросто в такому правовому середовищі відшукати правильну норму для застосування, насамперед коли ці норми мають однакову юридичну силу. Є незрозумілими зазначені вище положення КАС України, відповідно до яких, зокрема, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, які часто стосуються питань соціального захисту громадян, оскаржуються та вирішуються за правилами загального позовного провадження. Вважаємо, що законодавець з метою забезпечення права громадян на реалізацію конституційних прав повинен уніфікувати правове врегулювання розгляду спорів у сфері публічно-правових відносин. При цьому уніфікація повинна стосуватися не тільки правового врегулювання спорів у сфері соціального захисту громадян, а й судового захисту виборчих прав громадян у виборчих процесах (які на сьогодні належать від виду виборів) тощо.

З урахуванням того, що згідно з ч. 4 ст. 55 Конституції України кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, в державі передбачено особливий судовий контроль, який може бути здійснено за допомогою міжнародних судових установ, юрисдикція яких може бути застосована з урахуванням, як правило, принципу компліментарності. Так, відповідно до п. 3 ч. 5 ст. 361 КАС України встановлення міжнародною судовою установою, юрисдикція якої визнана Україною, порушення Україною міжнародних зобов'язань при вирішенні судової справи судом є однією з підстав для перегляду судового рішення у зв'язку з виключними обставинами [12]. Отже, розгляд судової справи відповідною міжнародною судовою установою є однією зі стадій провадження у вирішенні конфліктів про захист прав та свобод людини і громадянина в Україні та, виходячи з положень ч. 4 ст. 55 Конституції України, є судовим органом, який забезпечує здійснення правосуддя в Україні, та є додатковим елементом конституційного судового контролю.

Так, наприклад, у рішенні у справі «Мельниченко проти України» Європейський суд з прав людини також знайшов порушення ст. 3 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у зв'язку з безпідставною відмовою Центральною виборчою комісією в реєстрації Мельниченка кандидатом в народні депутати України по списку Соціалістичної партії України [13].

Висновки. Дослідження поняття, організації та здійснення конституційного судового контролю у сфері захисту прав, свобод та інтересів особи в Україні дає змогу стверджувати, що він є елементом верховенства права. Конституційний судовий контроль за діяльністю законодавчої та виконавчої влади є елементом конституційного ладу держави.

Система конституційного судового контролю в Україні включає в себе такі судові інституції, як КСУ, суди системи судоустрою України та відповідні міжнародні судові установи, юрисдикція яких визнана державою. При цьому здійснення судового контролю міжнародними судовими установами є додатковим елементом національної системи конституційного судового контролю.

Використані джерела

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Рішення Конституційного Суду України від 27 квітня 2000 р. № 7-рп/2000 (справа про тимчасове виконання обов'язків посадових осіб) // Офіційний вісник України. – 2000. – № 18. – С. 756.
3. Рішення Конституційного Суду України від 1 квітня 2008 р. № 4-рп/2008 (справа про Регламент Верховної Ради України) // Офіційний вісник України. – 2008. – № 28. – С. 904.
4. Вітальна промова Президента України Петра Порошенка з нагоди 20-ї річниці Конституційного Суду України. Конституційний контроль і процеси демократичної трансформації у сучасному суспільстві. Збірка матеріалів міжнародної конференції, присвяченої 20-річчю Конституційного Суду України (Київ, 7–8 жовтня 2016 року). – К. : ВАІТЕ, 2016. – 218 с.

5. Рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 р. №15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) // Офіційний вісник України. – 2004. – №45.
6. Рішення Конституційного Суду України від 13 березня 2012 р. №5-рп/2012 у справі за конституційним зверненням гр. Галкіної З. Г. щодо офіційного тлумачення положень частини четвертої статті 3 Закону України «Про запобігання впливу світової фінансової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-12>.
7. Рішення Конституційного Суду України від 9 грудня 1999 р. №11-рп/1999 у справі про смертну кару // Офіційний вісник України. – 2000. – №4. – Ст. 126. – С. 114.
8. Рішення Конституційного Суду України від 29 липня 2010 р. №17-рп/2010 у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» // Вісник Конституційного Суду України. – 2010. – №5. – С. 11.
9. Рішення Конституційного Суду України від 9 липня 2007 р. №6-рп/2007 у справі за поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 29, 36 та ін. Закону України «Про Державний бюджет України на 2007 рік» (справа про соціальні гарантії громадян) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0a6p710-07>.
10. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 1998 р. №1-рп/98 (справа про вибори народних депутатів України) // Офіційний вісник України. – 1998. – №23. – С. 850.
11. Рішення Конституційного Суду України від 5 квітня 2012 р. №8-рп/2012 (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаною виборчою системою) // Офіційний вісник України. – 2012. – №30. – С. 1122.
12. Кодекс адміністративного судочинства України від 6 липня 2005 р. №2747-IV (у редакції Закону від 3 жовтня 2017 р. №2147-VIII) // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – №35–36.
13. Мельниченко проти України : рішення Європейського суду з прав людини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.minjust.gov.ua/0/19624.

Базов В. П. Конституційний судовий контроль у сфері захисту прав особи як елемент верховенства права

У статті досліджуються поняття, організація та здійснення конституційного судового контролю у сфері захисту прав, свобод та інтересів особи в Україні. Доводиться, що конституційний судовий контроль є елементом верховенства права. Стверджується, що конституційний судовий контроль за діяльністю законодавчої та виконавчої влади є невід'ємним елементом конституційного ладу держави.

Дається визначення системи конституційного судового контролю в Україні. Зазначається, що національна система конституційного судового контролю включає в себе такі конституційно-правові інституції, як Конституційний Суд України, суди системи судострою України та відповідні міжнародні судові установи, юрисдикція яких визнана державою. При цьому вказується, що здійснення судового контролю міжнародними судовими установами є додатковим елементом національної системи конституційного судового контролю.

Ключові слова: конституція, конституційний лад, права особи, верховенство права, судовий контроль.

Bazov V. Constitutional judicial control in the field of the protection of individual rights as an element of the rule of law

The article explores the issues of concept, organization and implementation of constitutional judicial control in the field of protection of rights, freedoms and interests of the individual in Ukraine. It also affirms that constitutional judicial control over the activities of legislative and executive powers is an integral part of the constitutional order of the state.

Defines the system of constitutional judicial control in Ukraine. It is stated that the national constitutional judicial control includes such constitutional and legal institutions as: the Constitutional Court of Ukraine, the courts of the Ukrainian judicial system and international courts whose jurisdiction is recognized by the state. While it indicates that the implementation of judicial control by international courts is an additional element of the national constitutional judicial control system.

The jurisdiction of the Constitutional Court of Ukraine, administrative and other courts of judicial system in the sphere of constitutional judicial control has been analyzed. Based on the analysis of the peculiarities of the legislative provision of the lawsuit in administrative matters in the field of control over legal acts, it is pointed out that there is no unity of legal regulation of certain procedural procedures during the consideration of such disputes.

Proposals on the improvement of the existing legislation in the sphere of constitutional judicial control.

Key words: The Constitution, the constitutional system, the rights of the individual, the rule of law, judicial control.

*Олександр Вікторович Базов,
докторант Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка,
кандидат юридичних наук*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ТЛУМАЧЕННЯ ПРАВОВИХ АКТІВ У ПРАВОЗАСТОСОВНІЙ СУДОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Розробка концепції судового тлумачення норм міжнародних договорів, національних нормативно-правових актів є особливо актуальною для України в сучасних умовах, умовах молоді демократії та недосконалого законодавства, розбудови демократичної, соціальної, правової держави, забезпечення реалізації принципу верховенства права в усіх сферах політичного, соціального й економічного життя країни тощо. Вважаємо, що це повинно здійснюватись як при дослідженні проблем теорії міжнародного права, так і теорії права загалом. У зв'язку з цим не можна погодитися з твердженням деяких дослідників, які вважають, що в «рамках теорії права ця проблематика належне досліджена не буде ніколи, бо у нас теорія права і держави взагалі склалась як наука ненормативна, яка веде пошук проблем для дослідження не в житті та системі суспільних відносин, а в абстракціях, що тяжіють до філософії» [5, с. 16–17]. Розуміння необхідності розробки концепції правотлумачної судової діяльності впливає також із вимог конституційно-правової реформи (щодо правосуддя). Відповідно до ст. 147 Конституції України офіційне тлумачення Конституції України віднесено до повноважень Конституційного Суду України (далі – КСУ) [1]. Оскільки таке тлумачення має нормативний характер (є обов'язковим для невизначеного кола осіб), індивідуальне тлумачення актів законодавства (стосовно правовідносин, що виникають між конкретними особами або між особою та державою) повинні здійснювати суди системи судоустрою України. Згідно з ч. 1 ст. 124 Основного Закону саме суди мають виключне повноваження щодо здійснення правосуддя в Україні. Тому саме суди зобов'язані здійснювати тлумачення законодавчих актів з метою мотивування судових рішень, які вони постановляють. Реалізація права особи на справедливий суд потребує тлумачення правових актів, що підлягають застосуванню до конкретних правовідносин, та які визначають права й обов'язки сторін. Вважаємо, що застосуванню під час здійснення судової діяльності положень нормативно-правових актів обов'язково передують їх тлумачення. Тому, наприклад, не випадково у п. 3 ч. 1 ст. 413 Кримінального процесуального кодексу України до неправильного застосування закону про кримінальну відповідальність, що тягне за собою скасування або зміну судового рішення, віднесено неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту [3].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теорія тлумачення права є однією з актуальних складових загальнотеоретичного правознавства. Наукові концепції з проблем юридичної інтерпретації знайшли відображення у працях А. Барака, О. Голмса, Р. Дворкіна, А. Колодія, Н. МакКорміка, А. Мармора, П. Рабіновича, Д. Тейєра, С. Шевчука та ін. Серед праць слід звернути увагу на такі, у яких, на нашу думку, відображені найбільш складні питання теорії інтерпретації: «Цільове тлумачення в праві» (А. Барак), А. Мармора «Інтерпретація і правова теорія» (А. Мармор), «Юридична аргументація і правова теорія» (Н. МакКормік), «Імперія права» (Р. Дворків) тощо. Серед українських учених привертають до себе увагу дисертаційні дослідження: І. Кретової «Тлумачення права: доктрини, розвинуті Європейським судом з прав людини», С. Прийми «Принципи тлумачення норм права», В. Гончарова «Офіційне тлумачення юридичних норм як засіб встановлення і трансформації їх змісту», В. Смородинського «Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми)» тощо.

Названими працями не вичерпується весь спектр наукових досліджень із проблем юридичної інтерпретації. Характерним є відсутність комплексних досліджень міжнародно-правових аспектів тлумачення правових актів у сфері судового захисту прав особи або їх розгляд здійснено фрагментарно, у поєднанні з іншими питаннями права або судової діяльності (наприклад, у за-